

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA A L'ENTORN DE L'ESGLÈSIA DE SANTA MARIA DE CARDET

CARDET, VALL DE BOÍ, ALTA RIBAGORÇA

29 de maig al 2 de juny de 2006

4 al 15 de desembre de 2006

Promotor:

Àrea de Planificació i Acció Territorial

Direcció General de Patrimoni Cultural

Generalitat de Catalunya

Realització:

ARQUEOCIÈNCIA Serveis Culturals S. L.

Direcció:

M^a del Mar Flores Flores

Karin Harzbecher Spezzia

Manresa, febrer de 2006

FITXA TÈCNICA

JACIMENT: Santa Maria de Cardet

MUNICIPI: Barruera

COMARCA: Alta Ribagorça

COORDENADES UTM: 31TCH183076

ALÇADA s. n. m.: 1193 m

PROTECCIÓ DEL JACIMENT: Direcció General del Patrimoni Cultural, Generalitat de Catalunya

TIPUS DE JACIMENT: necròpolis

ESTRUCTURES LOCALITZADES: tombes antropomorfes i fusiformes

CRONOLOGIA: s. XI

DATES DE RESOLUCIÓ:

29 de maig al 2 de juny de 2006

4 al 15 de desembre de 2006

DIRECCIÓ: M^a del Mar Flores Flores
Karin Harzbecher Spezzia

ESTUDI ANTROPOLÒGIC: Anna Pla Benlliure

PLANIMETRIA: David Olivares

EXECUCIÓ: ARQUEOCIÈNCIA S.C.S.L.

PROMOTOR: Servei de Planificació i Acció Territorial
Direcció General del Patrimoni Cultural, Generalitat de Catalunya

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

PARAULES CLAU:

Santa Maria de Cardet, Cardet, Vall de Boí, intervenció arqueològica preventiva, necròpolis, s. XI

RESUM:

El passat dia 29 de maig de 2006 es va dur a terme una intervenció arqueològica de caràcter preventiu amb motiu de l'obertura d'unes rases per tal d'ubicar-hi diferents instal·lacions de desguàs i canalització a l'exterior de l'església de Santa Maria de Cardet, concretament al peu de les façanes nord i sud.

Al projecte d'intervenció es proposava la realització de dues rases d'una amplada de 150 i 100 cm, respectivament.

Degut a alguns problemes de la propietat, derivats de la delimitació del terreny que envolta l'església amb la parcel·la del veí, aquesta intervenció s'ha hagut de fer en dues campanyes. Una entre els dies 29 de maig i el 2 de juny i l'altre entre el 4 i el 15 de desembre de 2006.

Pel que fa a la primera campanya d'intervenció arqueològica, es van poder documentar cinc tombes excavades a la roca natural, tres de les quals, són retalls antropomorfs i els altres dos fusiformes. Aquests retalls es localitzen a la façana sud de l'església.

Pel que fa a la façana nord, els resultats del seguiment arqueològic de la realització de una rasa van ser negatius, ja que no es van localitzar cap tipus de restes de caire arqueològic.

INDEX:

	Pàgs.
I.- INTRODUCCIÓ.....	1
SITUACIÓ.....	1
DESCRIPCIÓ DE L'INDRET.....	2
II.- ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS I DOCUMENTALS.....	2
PRECEDENTS ARQUEOLÒGICS DE SANTA MARIA DE CARDET.....	2
ANTECEDENTS HISTÒRICS DOCUMENTALS.....	3
SANTA MARIA DE CARDET.....	3
III.- MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ.....	4
OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ.....	5
IV.- METODOLOGIA.....	5
V.- DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS.....	6
VI.-REPORTATGE GRÀFIC.....	9
VII.-RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ.....	17
VIII.- DADES ANTROPOLÒGIQUES.....	19
MATERIAL I MÈTODES.....	19
RESULTATS.....	19
ANNEXES.....	21
IX.-CONCLUSIONS.....	23
X.- BIBLIOGRAFIA.....	24
XI.- ANNEXES.....	25
ANNEX PLANIMÈTRIC.....	26

I.-INTRODUCCIÓ

El passat dia 29 de maig de 2006 i entre el 4 i el 6 de desembre de 2006 es van dur a terme dues intervencions arqueològiques amb dues direccions diferents. Aquestes intervencions de caràcter preventiu es van realitzar a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet. Les intervencions havien de controlar la realització de dues rases a l'entorn de l'església (una a la façana sud i l'altra a la façana nord) i la documentació gràfica d'un mur interior.

Durant la campanya de maig de 2006 només va ser possible realitzar la documentació de la façana sud i la documentació gràfica del mur interior, degut a uns problemes sobre els límits de propietat del terreny. Finalment, entre els dies 4 i 6 de desembre de 2006 s'ha pogut documentar la rasa de la façana nord.

El Servei de Patrimoni Arquitectònic de la Direcció General del Patrimoni Cultural, de la Generalitat de Catalunya, com a promotor de les obres, va demanar a l'empresa ARQUEOCIÈNCIA S. C. S. L., la realització de la intervenció arqueològica. La primera direcció tècnica va ser encarregada a l'arqueòloga M^a del Mar Flores i la segona va ser encarregada a l'arqueòloga Karin Harzbecher, ambdues de la mateixa empresa.

Els treballs han estat supervisats per l'Àrea de Recerca i Coneixement de la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya.

SITUACIÓ

La Ribagorça és una regió històrica pirinenca, situada a l'extrem nord - occidental del Principat, d'una extensió global de 2.900,40 Km², dels quals actualment només 426,77 es troben dins l'administració catalana; això no obstant, aquest sector de Catalunya té un valor cabdal dins el romànic perquè inclou íntegrament la Vall de Boí, amb una quantitat important de temples i elements artístics romànics.

Geogràficament no té uns límits o una configuració gaire ben definits. És més aviat una agrupació de subcomarques heterogènies, que tenen com a eixos o lligams tres conques fluvials principals: la Noguera Ribagorçana, l'Isàvena i l'Éssera.

La Ribagorça és una regió molt allargada que va des dels Pirineus axials, on hi ha els cims més alts de tota la serralada, fins a les regions més planeres de la Llitera i del Somontano, per això la divisió més lògica i tradicional és la d'Alta Ribagorça i Baixa Ribagorça. La frontera imaginària que separa ambdós grans sectors la formen les serres de Gia, Vallabriga, de la Pena, de Curant i de Sant Gervàs.¹

¹ Pladevall, Antoni (2000). *Catalunya Romànica. Guies Comarcals. La Ribagorça*. Ed. Pòrtic, Barcelona, pp.9-10.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

Mapa de situació de Santa Maria de Cardet.

DESCRIPCIÓ DE L' INDRET

L'església de Santa Maria de Cardet es troba situada a l'extrem de llevant del petit poble de Cardet, que és enlairat a la riba dreta del Noguera de Tor (1193m), aigua amunt de l'estret de les Cabanasses, a l'entrada de la Vall de Boí.

La intervenció arqueològica preventiva se situa d'una banda a l'interior de la mateixa església, amb la documentació d'un mur ubicat a l'interior d'un àmbit que es construí adossat a l'exterior del mur sud del temple, un àmbit que s'havia utilitzat com a sagristia o altres utilitzacions.

Aquest mur s'ha documentat gràficament, amb l'aixecament planimètric de l'alçat. Pel que fa a l'exterior de l'edifici, la intervenció arqueològica se situa al peu de les façanes nord i sud de l'església.

II.-ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS I DOCUMENTALS

PRECEDENTS ARQUEOLÒGICS DE SANTA MARIA DE CARDET

El març de 2003 l'empresa de serveis arqueològics Arqueociència Serveis Culturals S.L., sota la direcció tècnica de l'arqueòleg Daniel Gutiérrez, va portar a terme sis sondejos informatius, quatre a l'exterior i dos a l'interior del temple, per obtenir informació sobre l'estat del subsòl i l'expectativa arqueològica.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

L'estudi previ al projecte necessitava dades de caràcter geològic i arquitectònic, i per tant, la finalitat i objectiu de la prospecció era determinar la tipologia de terreny sobre el qual es recolzen els fonaments de l'església i la potencial repercussió d'incidències hídriques derivades d'aigües exteriors.

Tot i no ser una intervenció de caràcter plenament arqueològic, es va poder observar la forma constructiva fonaments de l'església tant a la banda nord com a la banda sud. Aquests tenien una potència escassa d'entre 10 i 40 cm, eren formats per carreus de pedra ben escairats i còdols de diverses dimensions i recolzaven directament sobre les pissarres naturals que afloraven fins gairebé el nivell superficial. Com a conseqüència d'aquests fets s'explicaria l'amplada de 90 cm que tindrien els murs de la construcció.²

ANTECEDENTS HISTÒRICS DOCUMENTALS

El primer esment del lloc (*Cardeto*) és del 1054 i sovint apareix als convenis Pallaresos de la segona meitat del s. XI (els comtes de Pallars Sobirà sempre el venen a favor dels de Pallars Jussà). Cap al 1070, la vila de Cardet devia ser lliurada en feu per Ramon IV de Pallars Jussà al llinatge dels Guerreta. Al s. XII consta a Cardet l'alta senyoria dels barons d' Erill.

Tanmateix de l'església no tenim cap notícia concreta anterior a la visita pastoral del 1373.

SANTA MARIA DE CARDET

Pel que fa a l'edifici es tracta d'una església construïda en un terreny amb força pendent cap a l'est, raó per la qual l'absis, situat en aquest sector, és molt més elevat que el cos de la única nau, actualment coberta per quatre trams de volta d'aresta.

L'absis és semicircular i de doble planta, la inferior es correspon amb una cripta. A l'angle sud-est de la nau es va afegir una sagristia i a la façana nord s'obre una capella igualment afegida a l'obra original.

L'ornamentació de l'absis consisteix en lesenes amb les corresponents arcuacions cegues a sobre de les quals, just sota el ràfec de la teulada, se situa un fris de dents de serra.

La única decoració escultòrica de la façana correspon dues dovelles de la portada; es tracta de dos relleus, un crismó i una creu incisa, tots dos de factura molt rudimentària.

Al mur oest s'obre la porta d'accés, molt reformada, d'arc de mig punt i protegida per un porxo. Per sobre de la coberta del porxo hi ha dues finestres d'una sola esqueixada. Corona la façana un campanar de cadireta de dos ulls amb un segon pis d'un ull.

Malgrat les reduïdes dimensions de l'església, sembla que el procés constructiu va ser complex, i per tant, fa de mal precisar. La part més antiga, del s. XI, correspon al mur sud i part del mur oest de l'edifici d'una sola nau; va ser reformat al s. XII, cap al

²Gutiérrez Espartero, Daniel (2003). *Memòria de la intervenció realitzada a l'església de Santa Maria de Cardet (Barruera, Alta Ribagorça)*. Arqueociència S.C.S.L., Manresa (inèdit)

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

1123, amb la construcció de l'absis. Amb posterioritat es va refer la part alta del mur oest i es va allargar la volta i el mur nord, els quals van adoptar la solució actual.³

Església de Santa Maria de Cardet.

III.- MOTIUS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

El Projecte Executiu de Restauració de l'església de Santa Maria de Cardet inclou la necessitat de realització d'un estudi arqueològic del subsòl de l'església tant a l'interior com a l'exterior immediat, així com en els punts on es requereixi la remoció del terreny.

La memòria que acompanya el Projecte Executiu considera necessària l'excavació arqueològica d'aquelles zones – a l'interior o a l'exterior de l'església – on s'hagin de realitzar moviments de terres i que puguin proporcionar informació arqueològica.

Arrel de la necessitat de realització de dues rases a l'exterior de l'església, per tal d'ubicar-hi les instal·lacions de desguàs i canalització (situades una al peu de la façana nord i l'altra al peu de la façana sud amb 150 i 100cm d'amplada, respectivament), es va decidir que aquestes tasques fossin supervisades per un arqueòleg, per tal de controlar l'aparició de possibles estructures o elements arqueològics en l'espai interior de la rasa així com el seu tractament i documentació.

³ Pladevall, Antoni (2000). *Catalunya Romànica. Guies Comarcals. La Ribagorça*. Ed. Pòrtic, Barcelona, pp. 43-44.

OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

Els objectius de la intervenció eren la supervisió de l'obertura de les rases per instal·lacions de desguàs i canalització a l'exterior de l'església de Santa Maria de Cardet per tal de verificar o descartar l'aparició de possibles restes arqueològiques en el subsòl. Es pretenia també la documentació gràfica d'un mur ubicat a l'interior de l'edifici.

IV.- METODOLOGIA

El sistema de registre de les dades de la intervenció, és el proposat per E. C. Harris i per A. Carandini, modificat a partir de la pràctica arqueològica per a aquest tipus de jaciment i de les circumstàncies concretes de l'excavació. Per a la realització del registre dels elements i estrats que s'exhumen es porta a terme una numeració correlativa dels mateixos que s'anomena "Unitat Estratigràfica" (u.e.) i que els individualitza els uns dels altres. Cada unitat estratigràfica té una fitxa en la qual s'indica: ubicació en el context general del jaciment, ubicació en les plantes i seccions, la seva definició i la seva interpretació, la seva posició física respecte a les altres unitats estratigràfiques i la seva cronologia. Finalment, es realitza una llista resum que s'incorpora a la memòria final.

En aquest cas, utilitzem la denominació "Unitat Funerària" (UF), per referir-nos al conjunt d'unitats estratigràfiques que constitueixen una tomba. En el cas de l'excavació de restes antropològiques s'ha utilitzat a més un altre tipus de fitxa referent a les principals característiques de cada enterrament, que inclou, entre d'altres variables, la situació i orientació de la tomba i l'estat de conservació dels ossos.

El material gràfic està format per les plantes generals i de detalls concrets que ens aporta una visió sincrònica de les fases del jaciment, seccions en les quals es representa la successió estratigràfica que facilita la comprensió diacrònica de l'evolució del jaciment i per suposat, el material fotogràfic imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

Pel que fa a l'alçat del mur s'ha fet de forma manual, prenent les dades de l'alçat en base a la ubicació dels diferents punts i elements de l'alçat respecte un eix horitzontal de dibuix, i seguint un sistema d'ubicació amb coordenades x/y. Les dades es traslladen al dibuix a escala gràfica 1:20, i posteriorment es digitalitzen informàticament amb un programari CAD (dibuix assistit per ordinador).

El material ceràmic recuperat en l'excavació es guarda en bosses diferenciades i numerades per tal de poder determinar la cronologia relativa de cada unitat estratigràfica. Cada una de les bosses s'ha marcat amb les sigles del jaciment i el número de la unitat estratigràfica a la qual pertanyen, en aquest cas la sigla és: BEC (Barruera, Església Cardet).

Posteriorment, es renta i es sigla, per tal de poder realitzar l'estudi de materials, que també s'incorpora a la memòria final.

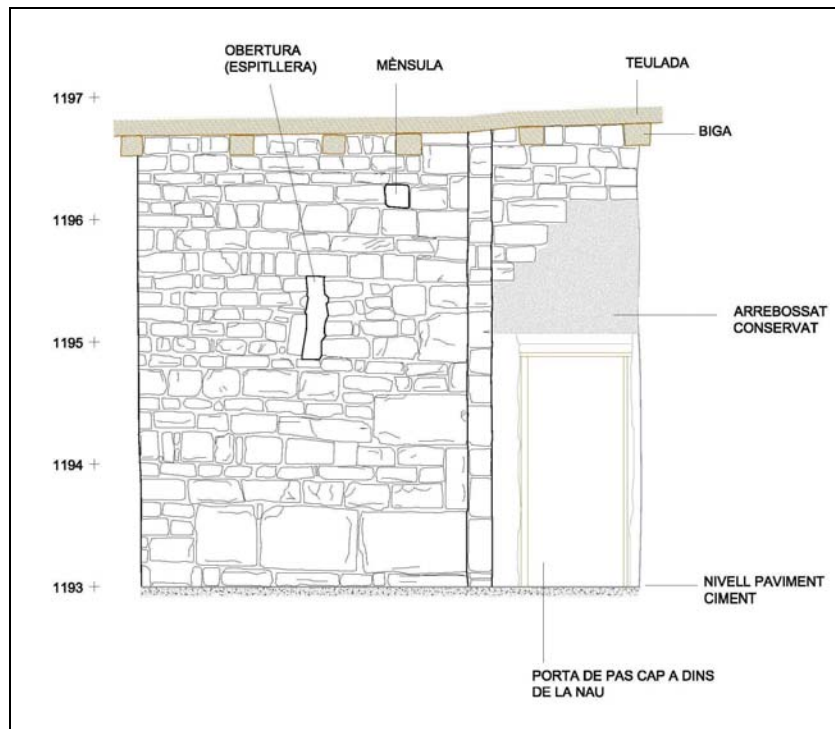
V.-DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

DOCUMENTACIÓ DEL MUR INTERIOR

En primer lloc es va procedir a la documentació gràfica d'un mur a l'interior d'un àmbit adossat a l'església de Cardet. La part documentada és part del mur sud de l'església, i té unes mesures de 3,63 m d'alt per 3,81 d'ample. Es tracta d'un parament de bona qualitat, fet amb carreus de pedra ben tallats, allargassats i disposats en filades horitzontals, el nombre i disposició dels quals està condicionat per certs elements de la paret, com una obertura tipus espitllera, que en origen devia donar a l'exterior, o l'embigat de la teulada. El tram observat té 18-20 filades, resoltes amb pedres grans o mitjanes, sense falques d'unió pràcticament i amb un bon morter de calç.

La part inferior destaca per tres grans blocs de pedra, notablement més grans que la resta (A excepció d'un altre ubicat algunes filades més amunt), que reforcen el fonament. A una alçada de 185 cm des del paviment actual i en posició centrada, hi ha l'obertura vertical, a manera d'espitllera, de 67 per 15 cm. Aquesta obertura presenta les filades dels marcs verticals lleugerament diferents de la resta, constituïts per pedres més petites. Aquest fet cal relacionar-ho amb la mateixa disposició de l'espitllera.

A la part dreta de l'alçat, en la part que toca l'absis, hi ha una porta que comunica aquest àmbit amb l'interior de la nau, sobre la qual podem observar la resta del parament dibuixat, fins a la coberta. Es conserva part de la paret arrebossada, amb l'acabament d'aquest en una possible empremta d'un esglaonament, des del qual es pogués accedir a algun altell o similar.

Detall de l'alçat del de l'interior de l'església de Cardet.

INTERVENCIÓ EXTERIOR

En segon lloc, es va realitzar una prospecció superficial per tot el terreny on s'havia de realitzar la intervenció a l'exterior. Fruït d'aquesta prospecció superficial s'ha pogut veure com al costat sud de l'església de Santa Maria de Cardet la pissarra natural hi aflorava fàcilment, havent-hi un petit nivell de runa (U.E. 01) – procedent de l'enderroc d'una paret que va construir el veí del costat, que anava de casa seva fins a la paret (sud) de l'església. Sota d'aquesta runa es va trobar el substrat vegetal. Cal dir, però, que no tota la pissarra natural estava tapada pel substrat vegetal i la runa, només la part orientada al sud-oest quedava totalment tapada.

Es va començar la intervenció per la zona situada al peu de la façana sud de l'edifici; en aquesta zona la roca natural (U.E. 11) aflora gairebé en superfície i només una part d'aquesta pissarra quedava tapada per un nivell d'uns 10-20cm aproximadament de substrat vegetal (U.E. 02).

La metodologia utilitzada va consistir en dues feines diferenciades. D'una banda, amb l'ajut d'una màquina mini-giratòria amb pala de 40 cm, es va efectuar la retirada de la coberta vegetal sota el control visual directe de l'arqueòloga. Aquesta tasca permeté localitzar una sèrie de retalls a la roca interpretats com enterraments. Per altra banda es procedí a l'exhumació manual de dues de les tombes localitzades, en concret la U.F. 02 i la U.F. 05. La resta d'enterraments ja estaven al descobert.

En superfície es podia veure clarament quatre retalls a la roca, tres dels quals de forma antropomorfa (U.E. 03, 04 i 05) i un últim de planta ovalada (U.E. 06). Aquest últim, oval, i dos dels antropomorfs, no conservaven rebliment ni tampoc cap individu ni cap tipus de resta arqueològica associada. D'altra banda es va procedir a treure el que quedava de substrat vegetal sobre la roca natural i va aparèixer un cinquè retall també de planta ovalada (U.E. 07) que igual que aquests últims, tampoc conservava cap inhumació.

A continuació es va procedir a netejar tota la zona d'intervenció per deixar ben delimitades les tombes i els retalls. Un cop fet això, es van excavar les dues estructures que presentaven rebliment (un retall antropomorf i un retall oval). Pel que fa al retall antropomorf (U.E. 03) estava reblert d'un sediment de terra poc compactada de color gris (U.E. 08), el qual cobria un nou estrat compost per graves molt petites (U.E. 09) que cobria una mínima part d'un individu (U.E. 10). Cal assenyalar que les restes òssies localitzades presentaven un alt grau de fragilitat, fet potser associat a fenòmens naturals, com l'erosió de l'aigua de pluja, o bé a alteracions antròpiques produïdes en el moment de la reconstrucció de la teulada i la façana de l'església.

Pel que fa al retall oval (U.E. 07), aquest presentava el mateix rebliment que l'anterior, és a dir, un nivell de terra poc compactada de color gris (U.E. 08) i un nivell de graves molt petites (U.E. 09). La gran diferència entre ambdós és que sota aquests estrats no s'hi documentava cap inhumació.

Seguidament, es va realitzar un rebaix general del terreny des de la porta d'entrada de l'església fins a la tanca de ferro. A continuació es realitzà una petita rasa per tal de passar els cables de la llum que anaven des d'aproximadament la tanca de ferro fins a la zona sud de l'església. Aquesta rasa feia uns 12 m de llarg

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

aproximadament per uns 40-50 cm d'amplada i uns 30 cm de fondària. Des de la porta de l'església i pel costat sud, es va efectuar una petita rasa d'uns 3m de llarg per 90 cm d'ample i 5-10 cm de profunditat que havia de servir per canalitzar l'aigua de la pluja per tal que aquesta no entri a dins de l'edifici. Aquesta rasa gira en direcció a la zona on està situada la necròpolis sud.

A banda del seguiment d'aquest rebaixos es va elaborar la documentació fotogràfica corresponent als treballs realitzats, així com també una planta de situació dels diferents retalls a la roca situats a l'entorn de la façana sud de l'església de Santa Maria de Cardet.

Entre el 4 i 6 de desembre de 2006 es procedí al seguiment arqueològic de la rasa ubicada a l'exterior de l'edifici, en concret, a la façana principal, per tal d'instal·lar un tub per evitar les filtracions d'aigua. Els treballs es van efectuar amb una màquina mini-giratòria amb pala de 40 cm. d'amplada.

La rasa tenia forma de "L" i cada tram feia 2'75 m. de llargada per 1m. d'amplada. En primer lloc es va extreure la capa vegetal (U.E. 02) que tenia una potència d'uns 0'10 – 0'15m, per després rebaixar un estrat de rebliment (U.E. 12) d'uns 1'80 m. de profunditat. Aquest estrat es caracteritzava per ser de terra fosca, poc compactada i barrejada amb fragments de pissarres molt trencades. Aquests fragments segurament, devien de formar part del sostre caigut amb anterioritat. Segons el material arqueològic documentat, l'estrat de rebliment localitzat es pot datar en època contemporània (primera meitat del s. XX), ja que tan sols es va trobar ceràmica vidrada groga i marró. No es va arribar al nivell del substrat geològic, ja que les obres de condicionament no el requerien.

Una vegada oberta la rasa es va procedí a la instal·lació d'un tub de plàstic d'uns 0'40 m. de diàmetre, destinat a filtrar les humitats de la paret de la façana principal de l'església. També amb aquesta finalitat, es va arrebossar l'esmentat mur.

Finalment es va cobrir tot un altre cop amb la mateixa terra provinent de l'excavació de la rasa.

VI.-REPORTATGE GRÀFIC

Vista en superfície de la U.F. 01

Foto inicial de la U.F. 02

Restes humanes aparegudes a U.F. 02

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

Foto final U.F. 02

Vista de la U.F. 03 (a la part proximal de la fotografia) i retall U.F. 04 (part distal de la fotografia)

Vista de la U.F. 05

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

Rebaix general des de la porta de l'església de Cardet fins a la porta de ferro d'entrada a tot el recinte.

Foto final dels rebaixos realitzats

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

Procés de realització de la rasa per passar els cables de la llum.

Rasa ubicada a l'entrada de l'església per impedir l'entrada d'aigua de la pluja a dins de l'edifici.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

Zona d'incidència dels treballs realitzats durant els dies 4 i 6 de desembre de 2006.

Vista general del procés d'excavació de la rasa

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

Vista general de la rasa efectuada per la instal·lació del tub per l'absorció d'humitats.

Fragment de pissarra amb forat, que segurament pertany a la teulada.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

Obertura realitzada al mur nord del porxo, per facilitar el desguàs de l'aigua (cara nord).

Obertura realitzada al mur nord de tancament del cementiri de l'església, per facilitar el desguàs de l'aigua (cara sud).

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

Procés d'instal·lació d'un tub per filtrar les humitats.

Procés de cobriment.

VII.- RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

Tal com hem descrit a l'apartat de treballs realitzats, s'han localitzat cinc retalls a la roca natural, tres d'ells amb planta antropomorfa (U.F. 1,2 i 3) i els altres dos amb planta ovalada (U.F. 4 i 5). Estaríem davant de dos tipologies de tombes; d'una banda les tombes antropomorfes i d'altra banda les tombes fusiformes.

La U.F. 1 és la que es troba situada més al sud. No es troba ben delimitada ja que ha estat tallada per un petit pas entre la pissarra natural i la paret de la casa del veí. Es tracta d'una tomba de planta antropomorfa excavada a la roca amb la capçalera d'angles rectes els costats més o menys rectilinis que tendeixen a tancar cap als peus.

Mides: 0'40 m d'amplada i de llargada indeterminada ja que està tallada.

Orientació: est- oest

Aquesta tomba no conservava cap rebliment. Ja estava buida a l'inici dels treballs i ni tan sols hi havia capa vegetal. Tampoc s'ha localitzat cap tipus de material arqueològic associat ni tampoc aixovar funerari.

La U. F. 2 es troba al costat de la U.F. 1. És una tomba antropomorfa excavada en la roca natural, amb la capçalera d'angles rectes i els costats més o menys rectilinis que tendeixen a tancar cap als peus.

Mides: 0'40 m d'amplada i 1'80 m de llargada aproximadament

Orientació: est- oest

La tomba estava reblerta per un nivell de terra poc compactada de color gris (U.E. 08) sota el qual es documentava un altre nivell format per graves molt petites (U.E. 09) que cobria part d'un individu. Aquesta tomba va ser excavada documentant cada unitat estratigràfica fins arribar a la roca natural. No va ser localitzat cap tipus de material arqueològic associat ni tampoc aixovar funerari.

La U.F. 3 és una tomba antropomorfa excavada a la pissarra natural amb la capçalera d'angles rectes i els costats més o menys rectilinis que tendeixen a tancar cap als peus.

Mides: 0'40 m d'amplada i 1'70 m de llargada

Orientació: est- oest

Aquesta tomba també es va trobar sense cap tipus de rebliment ni cap tipus de material arqueològic associat ni aixovar funerari.

La U. F. 4 es tracta d'una tomba de planta ovalada de tipus fusiforme retallada a la roca natural, amb la capçalera arrodonida i els costats més o menys rectilinis que tendeixen a tancar cap als peus.

Mides: 0'40 m d'amplada i tallada parcialment.

Orientació: est-oest

Aquesta estructura no va presentar cap tipus de rebliment, ni tan sols hi havia presència de substrat vegetal. Tampoc hi havia presència d'aixovar funerari ni cap material arqueològic associat.

La U.F. 5 es tracta d'una tomba de planta ovalada de tipus fusiforme retallada a la roca natural, amb la capçalera arrodonida i els costats més o menys rectilinis que tendeixen a tancar cap als peus.

Mides: 0'40 m d'amplada i 1'70 m de llargada aproximadament

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

Orientació: est-oest

Aquesta estructura va ser la única que estava coberta pel substrat vegetal (U.E. 02) sota el qual es documentava un nivell d'enderroc compost per runa (U.E. 01) provinent del desmuntatge d'un mur que havia construït el veí de la casa del costat. Aquest mur el va fer arribar fins a la paret sud de l'església.

La tomba estava reblerta, igual que la U.F. 2, d'un nivell de terra poc compactada de color gris (U.E. 08) que alhora cobria un nivell de graves petites (U.E. 09), disposat directament sobre la pissarra natural, evidenciant així l'absència de cap resta arqueològica i de material funerari associat.

Totes les tombes estan orientades en direcció est - oest, amb el cap situat a l'oest i disposades paral·lelament al mur sud de l'església, datat del s. XI. Així doncs, podríem dir que les cinc tombes ubicades a l'exterior de l'edifici just al peu de la façana sud formarien part d'una necròpolis que es podria relacionar directament amb aquesta fase de l'església, és a dir, al s. XI.

Tenint en compte alguns exemples de la zona de la Vall de Boí podem veure certes similituds amb aquest jaciment.

Un primer exemple seria l'ermita de Sant Quirç (Durro, Alta Ribagorça). Al costat d'aquesta ermita, en un lloc conegut com "fossar de Sant Quirç" van ser localitzades tombes amb coberta de lloses.

A l'església de Santa Eulàlia (Erill-la-Vall, Alta Ribagorça) es van documentar enterraments a partir del s. XI la majoria nous nats o nens de curta edat, que encara conservaven una taula de fusta al seu dors.

A l'església de Sant Joan de Boí (Vall de Boí, Alta Ribagorça) van ser localitzats diversos enterraments al costat nord de l'edifici d'època medieval i també d'època moderna. Al costat de l'absis van ser documentats enterraments del s. XI.

Degut a uns rebaixos realitzats a la plaça de Taüll (Taüll, Alta Ribagorça) van ser localitzades diverses tombes amb lloses. Referències orals parlen que per sota d'algunes cases al voltant de la plaça, en fer obres, també van aparèixer aquests tipus d'enterraments. Està previst tornar a obrir la plaça, fet que implicarà l'aparició de nous enterraments que es relacionarien amb la data de consagració de l'església al 1123.

Una intervenció realitzada a la plaça de Boí, per tal de recuperar la visió de l'absis i recuperar el desnivell natural, va deixar al descobert l'antiga necròpolis del poble, amb restes de material d'època romana i medieval associats a l'església.

I per últim, a l'església de Santa Maria de Coll també van ser localitzats alguns enterraments al voltant de l'església caracteritzats per ser enterraments amb coberta de llosa.⁴

⁴ Carta arqueològica de la Vall de Boí (Alta Ribagorça). Àrea de Coneixement i Recerca. Direcció General del Patrimoni Cultural.

VIII.- DADES ANTROPOLÒGIQUES:

MATERIAL I MÈTODES

El material ossi correspon a les restes antropològiques provinents de la unitat funerària 2.

S'han netejat els ossos en sec i amb l'ús de raspalls i escuradents. Seguidament s'ha procedit a l'atribució anatòmica i a la seva reconstrucció. Així mateix s'ha comprovat el nombre mínim d'individus. Tots els elements ossis corresponen al mateix individu i s'han anomenat seguint el següent criteri: les sigles del jaciment seguides del número d'unitat funerària que correspon a l'individu:

BEC + nº d'unitat funerària de l'esquelet.

L'estudi antropològic inclou una valoració de l'estat de conservació i el del grau de preservació de les restes. El grau de conservació de les restes s'ha classificat en dolent, regular i bo seguint un criteri que pretén valorar l'estat físic en que es troben els ossos (epífisis presents o no, diàfisis més o menys senceres, estat de la capa cortical...). També s'ha estimat l'edat i el sexe de les restes. Per a la determinació de l'edat, el tipus i característiques de les restes recuperades només ha permès la valoració de la sinostosi de les sutures cranials (Masset 1982) i el desgast de les peces dentaries (Brothwell 1987).

Per a la determinació del sexe es consideren, com a criteri principal, les característiques sexuals de crani, mandíbula i especialment de l'os coxal (Ferembach *et al.* 1980), però en aquest cas només s'han pogut fer servir, i molt limitadament a causa d'una lesió que afecta l'individu, els criteris clàssics de Martin i Saller (1975) i d'Oliver (1960), en funció de la robustesa, grandària i relleus musculars dels ossos postcranials, així com les característiques mètriques dels ossos llargs (Black 1978, Oliver 1960, Alemán *et al.* 1997).

L'estudi de les patologies, ja siguin esquelètiques o bé orals, es basa en l'observació macroscòpica de les restes. Pel que fa a les lesions orals s'han valorat les més comunes: la càries, el retrocés alveolar, les fístules i la presència de tosca dental. També s'han considerat aquelles alteracions que poden ser conseqüència d'una patologia oral com les pèrdues dentals *antemortem*.

RESULTATS

Nº individus, preservació i conservació de les restes

Es recuperen les poques restes d'un sol individu. La preservació és molt baixa (IP1= 33.3% IP2= 26.3% IP3= 27.2%), les restes recuperades són les següents (veure esquema 1):

- fragments del crani
- fragment esquerre de la mandíbula amb 4 peces dentals *in situ* (els tres molars i un premolar)
- fragments d'algunes costelles
- un fragment de l'axis

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

- húmer dret
- radi dret
- cúbit dret
- fragment espina escàpula dreta
- una ma esquerra i part del carp (os gros, escafoide, trapezi i trapezoide)
- peroné esquerre
- un fragment de metatarsià indeterminat

La conservació dels ossos és regular, les parts corresponents a l'esquelet postcranial es troben força bé, però el crani es troba molt fragmentat i només es recuperen parts del neurocrani i un fragment de mandíbula, sense haver-hi representació de l'esplacnocrani.

Edat i sexe

Les característiques osteomètriques i de robustesa dels ossos del braç i la morfologia de la mastoide indiquen que molt probablement es tractaria d'un individu de sexe masculí. Pel que fa l'edat es pot dir que es tracta d'un individu adult entre 25 i 35 anys.

Osteometria

El mal estat de conservació ha permès la presa de poques mesures i sempre tenint en compte que l'húmer pateix una alteració morfològica a causa d'una lesió i les mesures preses estan condicionades a la deformació que ha patit. A la taula 1 es mostren les mesures preses.

Estat de salut

No s'observen patologies orals entre les dents recuperades.

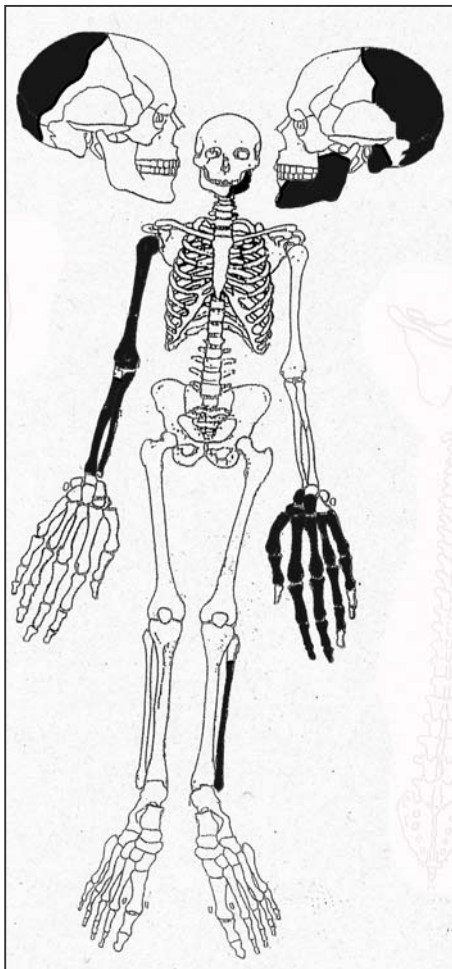
D'altra banda el braç presenta una lesió molt aparatosa ja que ha deformat l'húmer i en part l'epífisi proximal del cúbit (veure imatges 1, 2, 3 i 4 dels annexes). La lesió fou molt probablement deguda a un traumatisme produït durant la infància de l'individu, fet que alterà el desenvolupament normal de l'húmer, afectant especialment la seva llargada. També s'alterà la posició de l'articulació, tal com s'observa en l'estructura del cap, que es troba aixafat i desplaçat de la seva posició normal. No es recupera l'escàpula, fet que no permet aprofundir en com s'hauria format de nou l'articulació.

Tot i la magnitud de la lesió l'individu hauria continuat utilitzant normalment el braç i hauria realitzat esforços importants amb aquest, ja que per una banda s'observa una gran cresta al punt d'inserció del deltoides (que s'interpreta com un desenvolupament molt elevat d'aquesta musculatura per un ús freqüent) i d'altra banda desenvolupà artrosi al colze, conseqüència dels moviments freqüents i repetitius amb aquest.

Finalment, secundàriament al traumatisme es produí una infecció de la zona amb la formació d'una fistula de drenatge d'una gran mida que drena a través del cap de l'húmer.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

ANNEXES

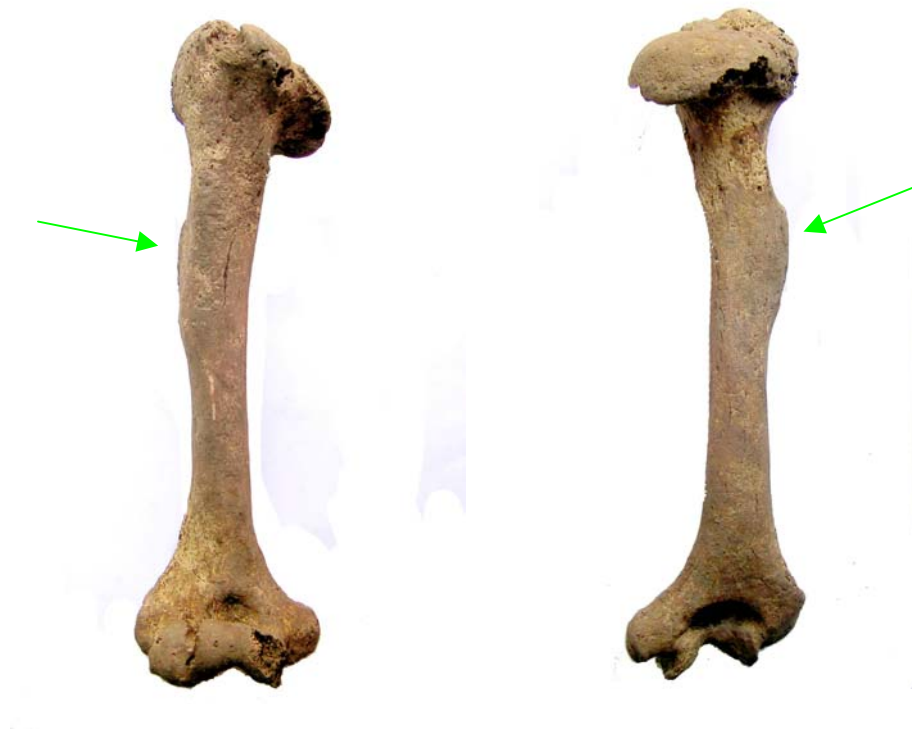

Esquema 1. inventari restes òssies recuperades

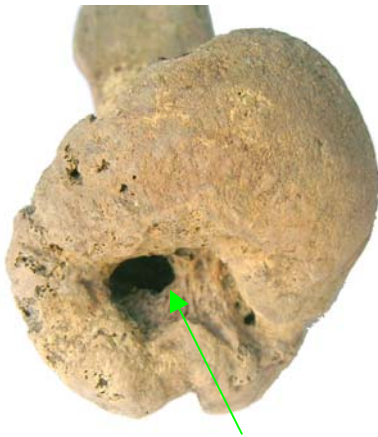
	dret	esq.
húmer		
Perímetre mín.	6,6	
Perím. meitat	7,5	
Diàm. mín meitat	1,9	
Diàm. màx. meitat	2,3	
Amplada epífisi inferior	6,6	
radi		
Perímetre mín.	4,3	
Perímetre meitat	4,3	
Diàm. màx. meitat	1,1	
Amp epífisi inf	1,5	
cúbit		
Perímetre mín.	4,3	
Perímetre meitat	4,5	
Diàm. mín meitat	1,2	
Diàm. màx. meitat	1,5	
Diàm ant-post osca radial	3,2	
Diàm transv osca radial	1,9	
peroné		
amplada epífisi distal		2,5
crani		
altura mastoide		3

Taula 1. mesures

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

Imatges 1 i 2. húmer dret per cara anterior i posterior (fletxa verda, cresta d'inserció del deltoïdes)

Imatge 3. detall del cap de l'húmer on s'observa la fistula

Imatge 4. detall del cap del cúbit dret on s'observa artrosi

IX.- CONCLUSIONS

Diversos estudis realitzats sobre aquest tipus de tombes (antropomorfes i fusiformes) les comencen a datar ja al segle X on la situació més normal de les sepultures era en una zona sagrada, al voltant d'una església, dins la zona de seva sagrera.

Aquesta pràctica funerària està documentada arreu de Catalunya, alguns exemples d'aquest tipus d'enterrament són: a l'entorn de l'església pre-romànica de Sant Vicenç d'Obiols (Berguedà)⁵, l'església de Sant Vicenç de Torelló (Torelló, Osona)⁶, l'església de Sant Julià d'Altura (Sabadell, Vallès Occidental) que presenta una datació entre els segles IX-X i principis de l'XI⁷, Sant Pere de Castellfollit del Boix (Bages) amb una cronologia entre els s. XI-XIII, Sant Vicenç del Rus (Castellar de n'Hug, Berguedà) s. X-XI, Sant Pere d'Or (Santpedor, Bages) s. X-XI, Caulers (Caldes de Malavella, La Selva) s. IX-X, L'Esquerda (Roda de Ter, Osona) s. IX-XI, Santa Creu de Joglars (Olost, Lluçanès) s. IX-X, Sant Vicenç d'Enclar (Andorra) s. IX-X, Plaça de la Pietat (Vic) s. IX-X, entre d'altres.⁸

Pel que fa al nostre cas, no existeixen evidències arqueològiques ni documentals que ens indiquin l'existència d'una població anterior al s. XI al municipi de Cardet. Basant-nos en l'orientació de les tombes vers l'església romànica, la seva situació i la tipologia de les estructures podríem dir, que possiblement aquesta necròpolis ubicada al costat de l'església romànica de Santa Maria de Cardet correspongui al s. XI.

⁵ Bolòs, J.; Pagès, M. (1982). "Les sepultures excavades a la roca" A: *Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya*. Acta Medievalia. Annex 1, Barcelona, pp. 64-65.

⁶ López Mullor, A.; Juan, M.; Fierro, J. (1989). "Síntesis de los resultados de la excavación en la iglesia de Sant Vicenç de Torelló (Osona)" A: *Quaderns Científics i Tècnics* nº 3, Diputació de Barcelona, pp.29

⁷ Roig i Buxó, J.; Coll i Riera, J.M. (2002) "L'església de St. Julià d'Altura (Sabadell, Vallès Occidental)" A: *II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Sant Cugat del Vallès 18-21 d'abril de 2002*. pp. 598-616

⁸ Vila, G. (1993-94). *Intervenció arqueològica a la Plaça del Dr. Guardiet (Rubí, Vallès Occidental)*. Arqueociència Serveis Culturals S.L., Manresa

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

X.- BIBLIOGRAFIA

Bolòs, J.; Pagès, M.(1982). "Les sepultures excavades a la roca" A: *Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya*. Acta Medievalia. Annex 1. Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona.

López Mullor, A.; Juan, M.; Fierro, J. (1989). "Síntesis de los resultados de la excavación en la iglesia de Sant Vicenç de Torelló (Osona)" A: *Quaderns Científics i Tècnics*, nº 3, Diputació de Barcelona.

Roig i Buxó, J.; Coll i Riera, J.M. (2002). "L'església de St. Julià d'Altura (Sabadell, Vallès Occidental)" A: *II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Sant Cugat del Vallès 18-21 d'abril de 2002*, pp. 598-616

Vila, G. (1993-94). *Intervenció arqueològica a la Plaça del Dr. Guardiet (Rubí, Vallès Occidental)*. Arqueociència Serveis Culturals S.L., Manresa.

Carta Arqueològica de la Vall de Boí (Alta Ribagorça). Àrea de Coneixement i Recerca. Direcció General del Patrimoni Cultural.

BIBLIOGRAFIA ANTROPOLOGIA

ALEMÁN I; BOTELLA MC; RUIZ L; (1997): *Determinación del sexo en el esqueleto postcraneal. Estudio de una población mediterránea actual*. Archivo Español de Morfología 2: 7-17.

BLACK III, T. K. (1978): *A new method assessing the sex of fragmentary skeletal remains. Femoral shaft circumference*. Am. J. Of Phys. Anthropol. 65: 305-311.

BROTHWELL, DR. (1987): *Desenterrando Huesos*. Fondo de Cultura Económica. México.

FEREMBACH, D; SCHWIDETZKY, I; STLOUKAL, M. (1980): "Recommendations for Age and Sex Diagnoses of Skeletons". *Journal of Human Evolution* 9: 517-549. Akadémiai Kiadó. Budapest.

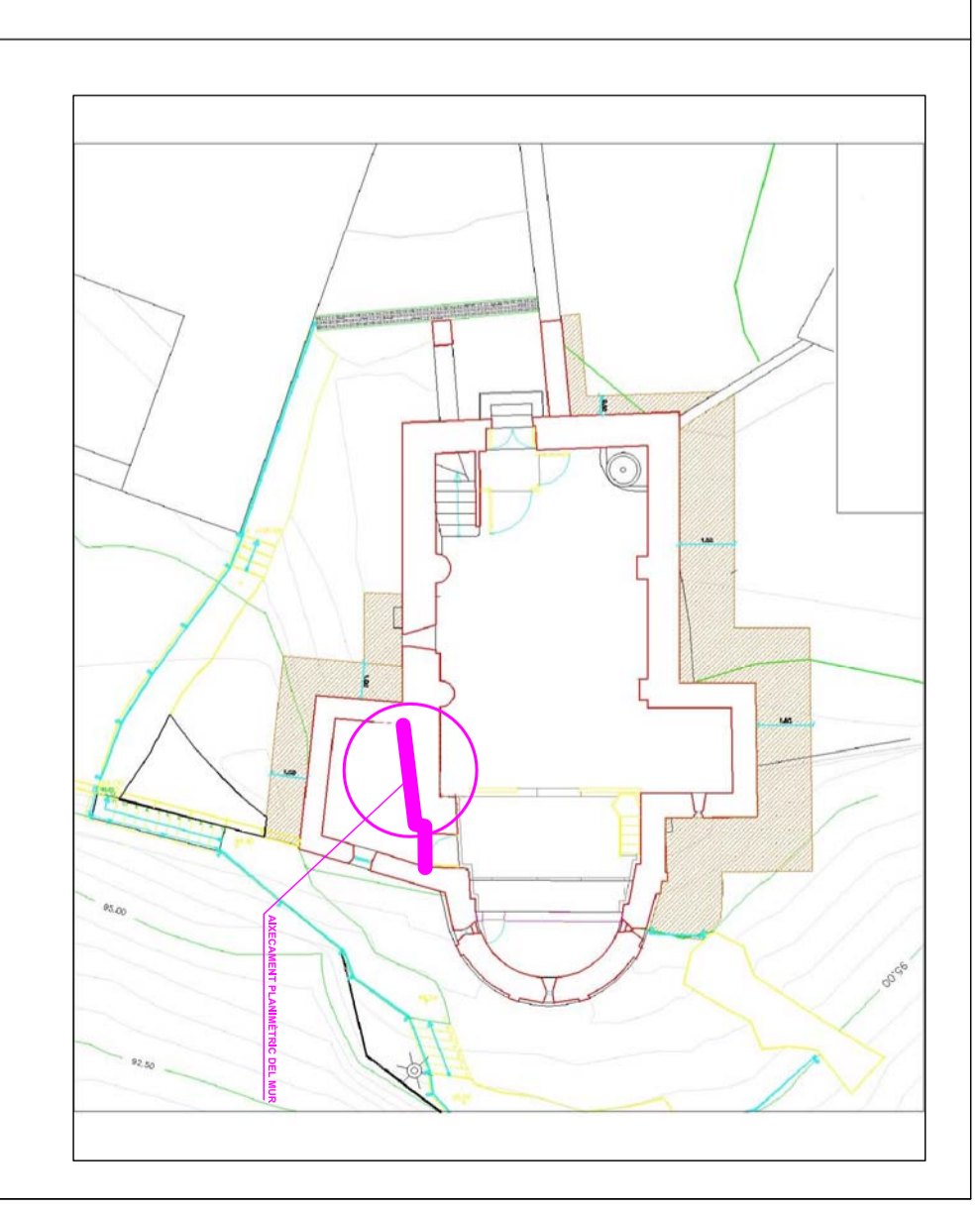
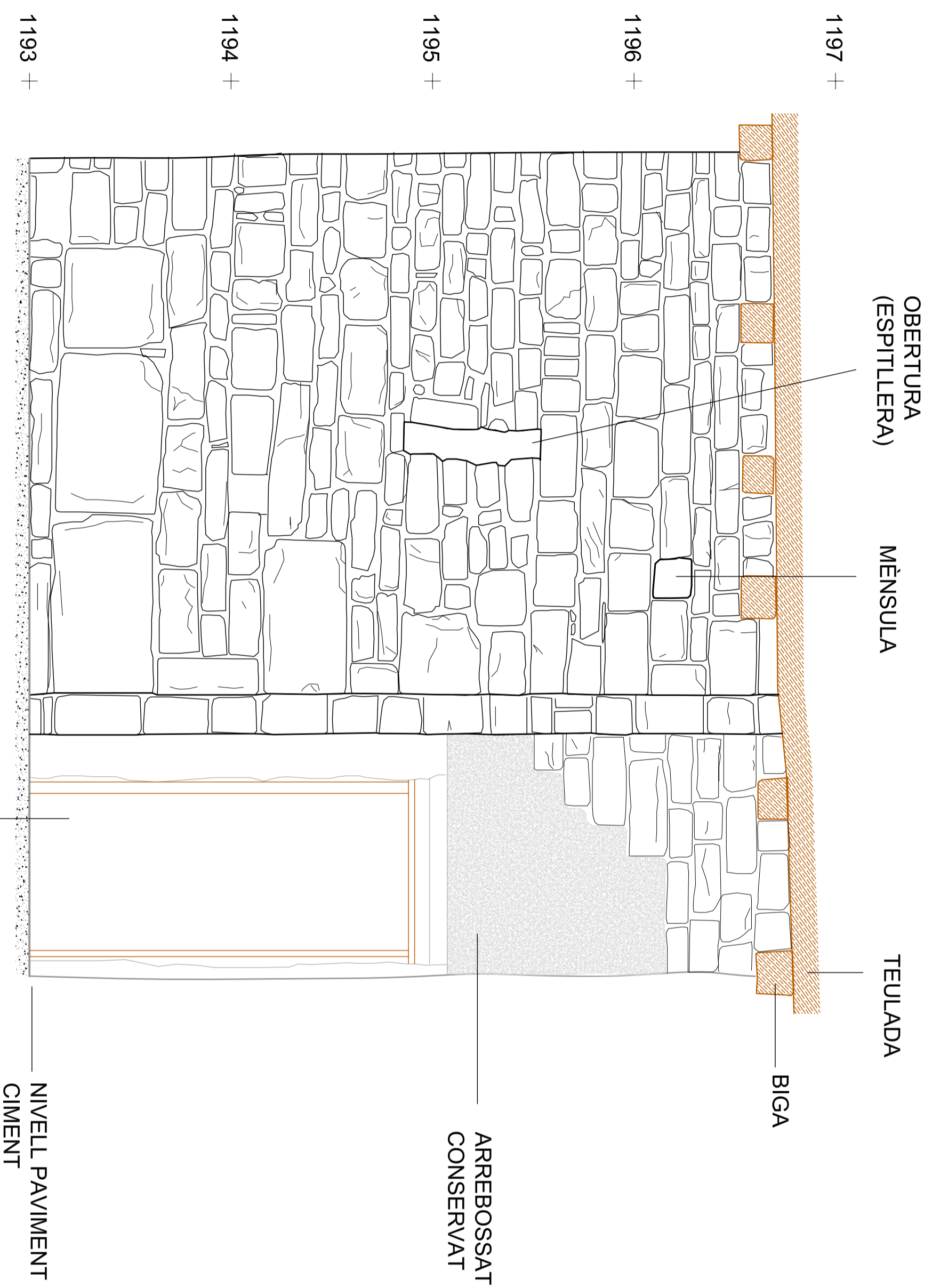
MARTIN, R; SALLER, K (1957): *Lehrbuch der Anthropologie*. Ed. G.Fisher, Stuttgart.

MASSET, C. (1982): *Estimation de l'âge au décès par les sutures crâniennes*. Thèse. Université Paris VII.

OLIVIER, G. (1960): *Pratique Anthropologique*. Vigot Frères Eds., Paris.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Santa Maria de Cardet (Vall de Boí, Alta Ribagorça).

XI.- ANNEXES

PORTA DE PAS CAP A DINS DE LA NAU

SANTA MARIA DE CARDET 2006
Cardet, Barruera
Alta Ribagorça

ALÇAT MUR SUD EGLÉSIA

ARQUEÒLEG DIRECTOR: Mar Flores

PLANIMETRIA: David Olivares

Maig 2006

BASE TOPOGRÀFICA

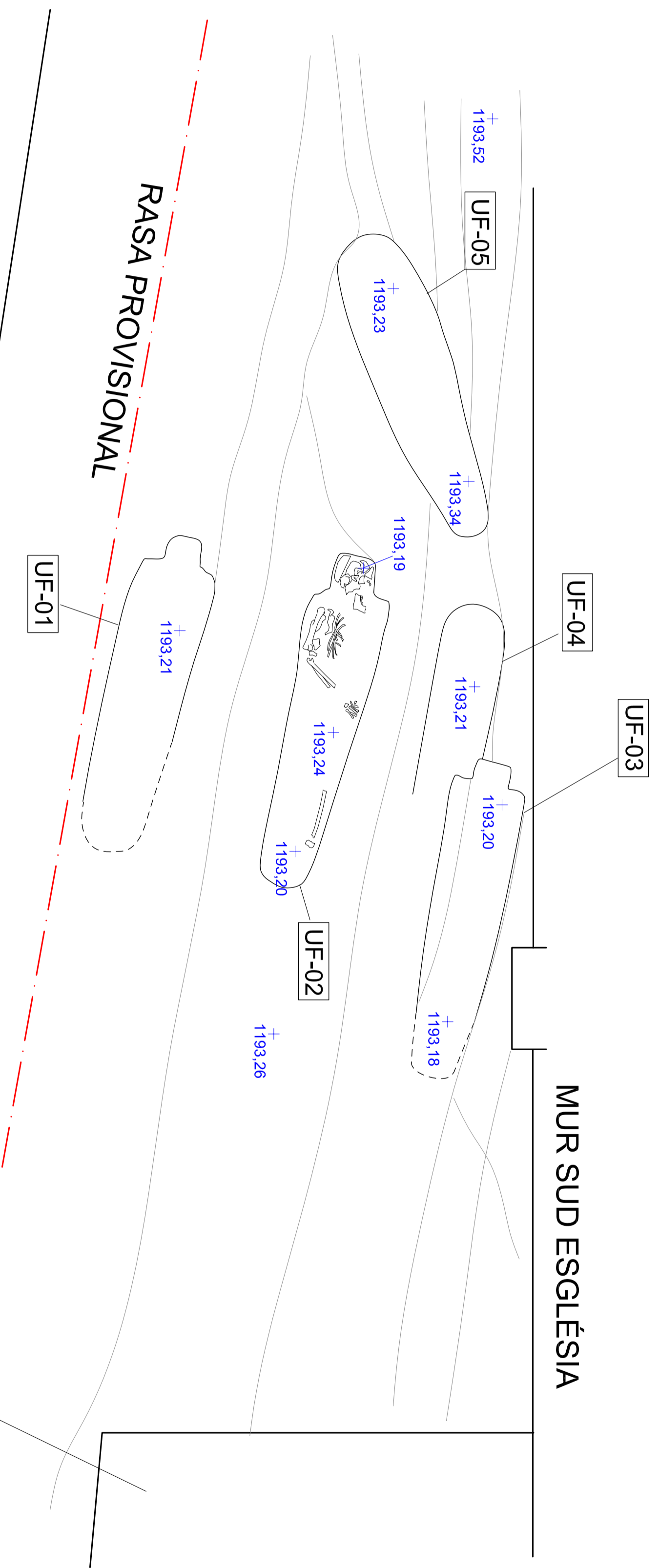
escala 1:20 INFORME

Joan R. Salvadó i Clarisó

Serveis Tècnics Enginyeria de la Diputació de Lleida

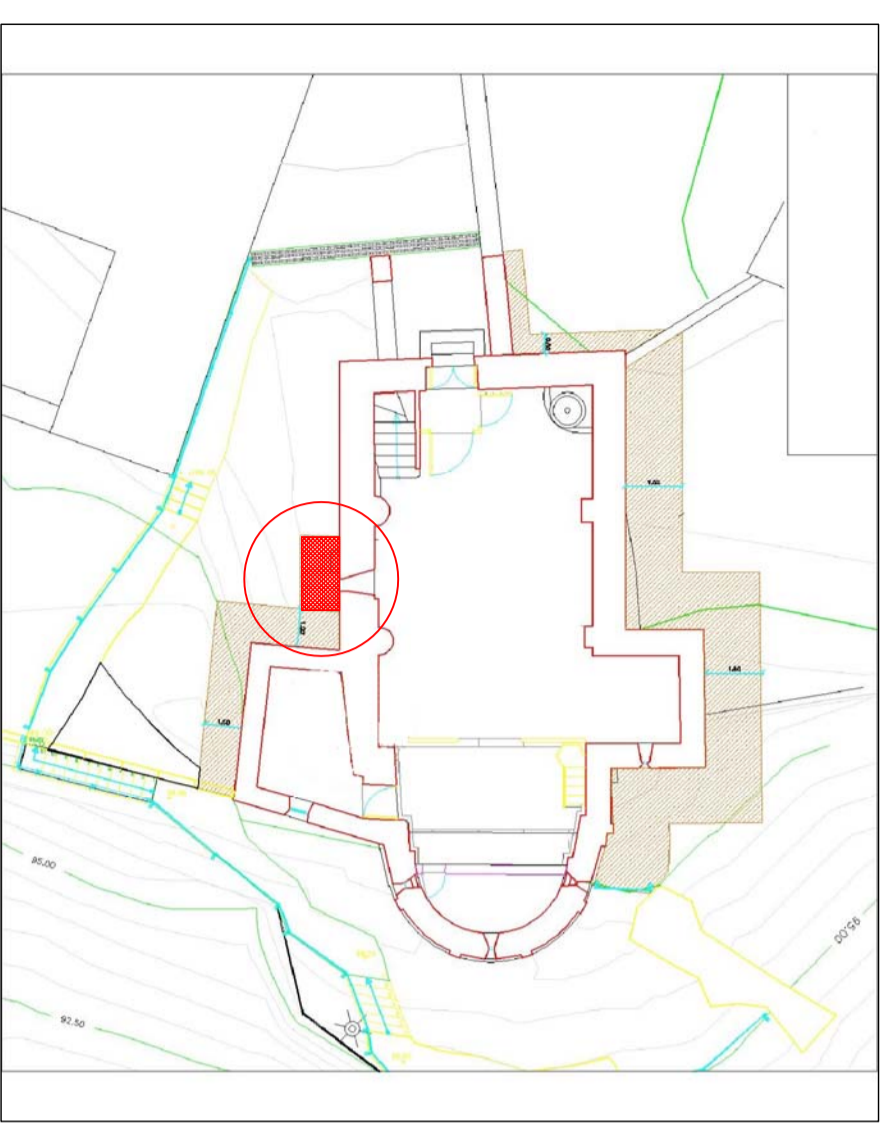
PLA.NOC. 03

MUR
CASA VEÏNA

MUR SUD ESGLÉSIA

MUR
SAGRISTIA

SANTA MARIA DE CARDET 2006
Cardet, Barriera
Alta Ribagorça

PLANTA NECRÒPOLI SUD

ARQUEÒLEG DIRECTOR: Mar Flores

PLANIMETRIA: David Olivares

Maig 2006

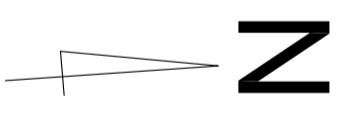
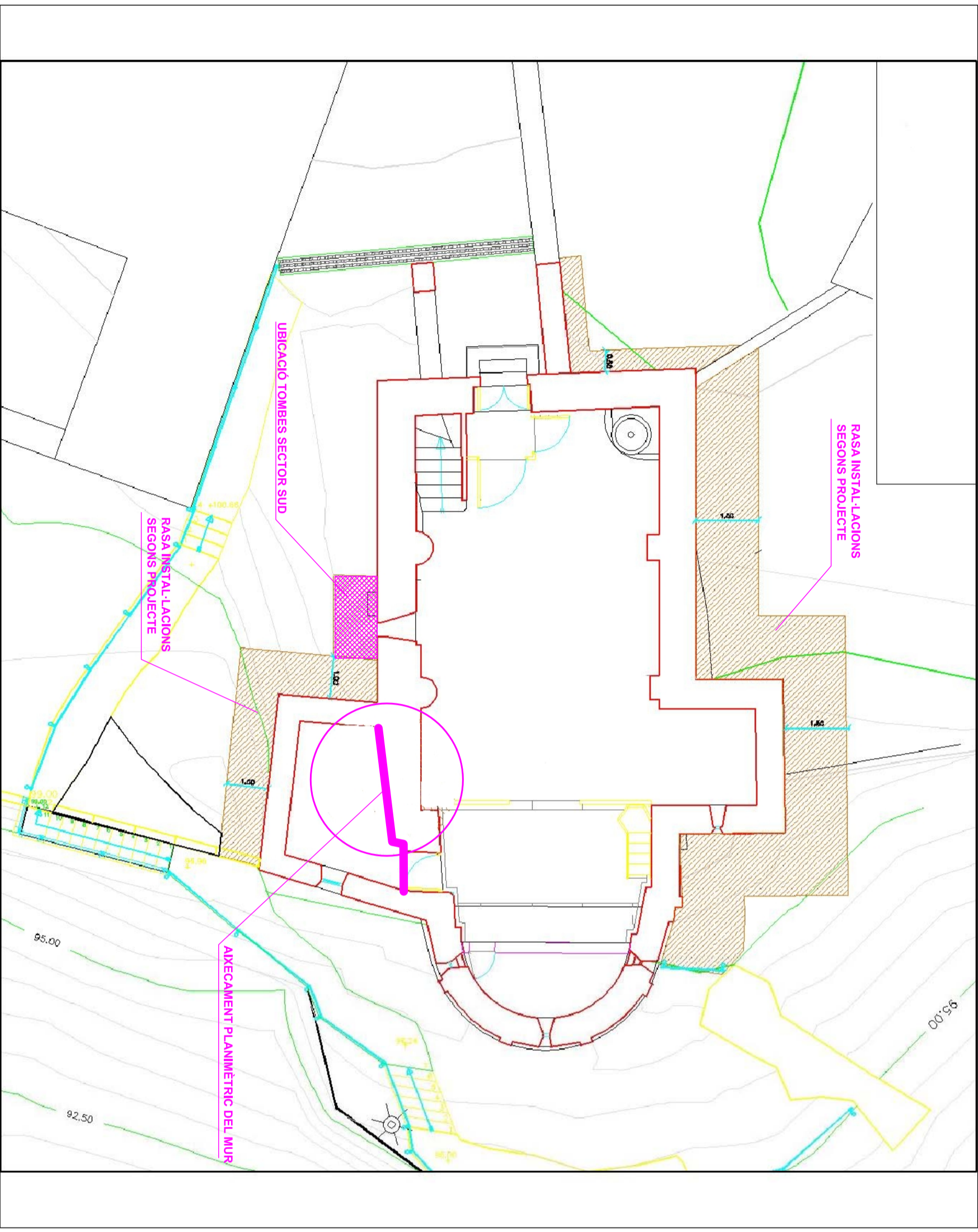
signat,

escala 1:20

INFORME

02

SANTA MARIA DE CARDET 2006
 Cardet, Barriera
 Alta Ribagorça

PLANTA TOPOGRÀFICA

ARQUEOLÒGIC DIRECTOR: Mar Flores

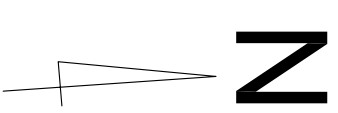
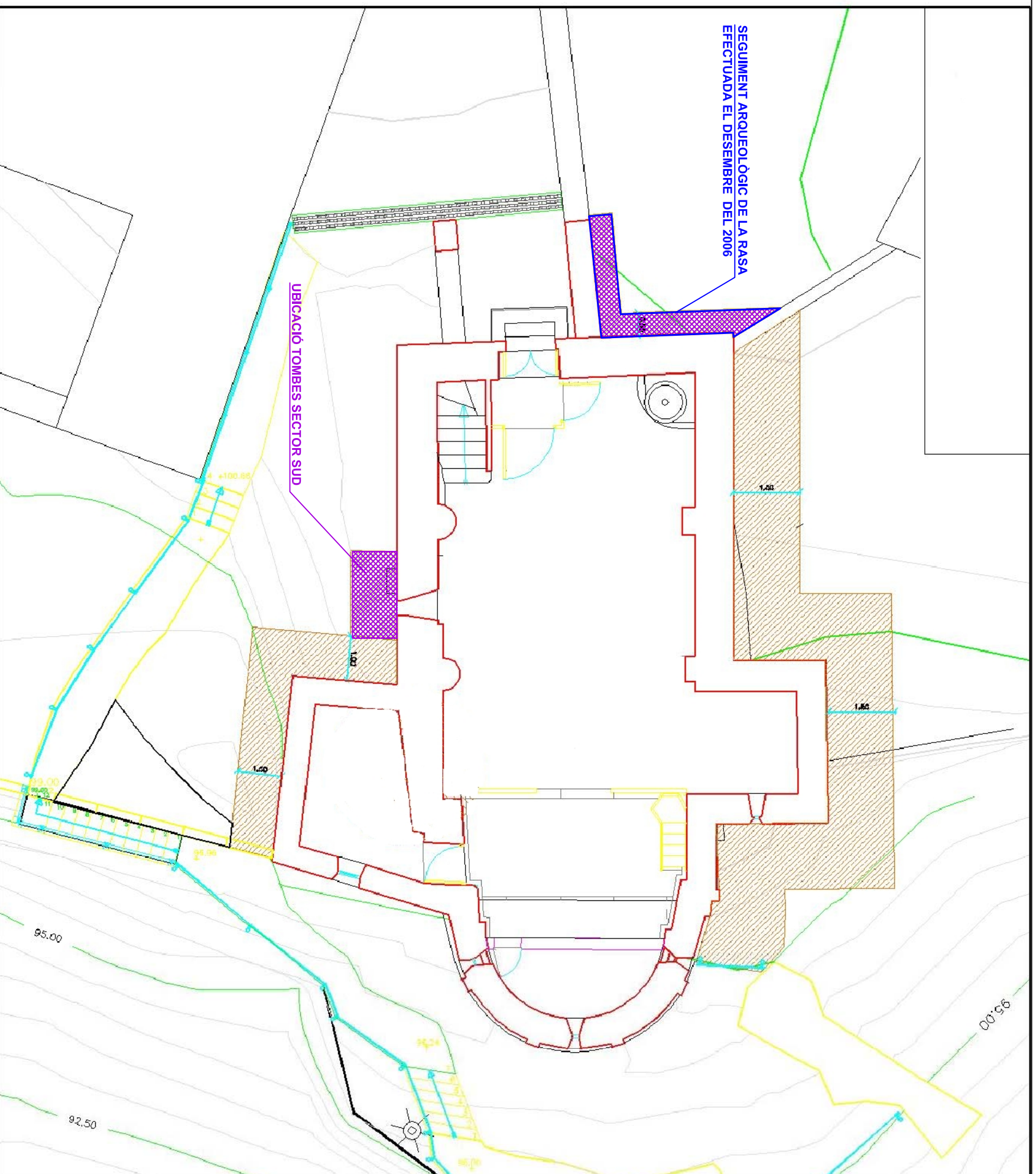
PLANIMETRIA: David Olivares

Maig 2006

BASE TOPOGRÀFICA

escala 1:200 INFORME

0 2 4m 01

SANTA MARIA DE CARDET 2006
 Cardet, Barruera
 Alta Ribagorça

PLANTA TOPOGRÀFICA 2

ARQUEÒLEG DIRECTOR: Karin Harzbecher	
PLANIMETRIA: David Olivares	
Febrer 2007	escala 1:100
	0 1 2m
	MEMÒRIA
	PLÀNOL 04

LLISTAT DE FOTOGRAFIES
Esglesia de Santa Maria de Cardet

Núm.	Descripció
01	Vista general de la façana principal de Santa Maria de Cardet
02	Vista general de l'absis de Santa Maria de Cardet
03	Vista general de la UF-1
04	Vista inicial UF-2
05	Vista general amb inhumació UF-2
06	Vista final UF-2
07	Vista general UF-3 i UF-4
08	Vista general de la UF-5
09	Vista de la realització dels treballs
10	Zona d'incidència dels treballs de la segona campanya
11	Vista general del procés d'excavació de la rasa
12	Vista general de la rasa efectuada per la instal·lació de tub per l'absorció de humitats
13	Fragment de pissarra amb forat, que segurament pertany a la taulada
14	Obertura realitzada al mur N del porxo per facilitar el desguàs de l'aigua (cara N).
15	Obertura realitzada al mur N del porxo per facilitar el desguàs de l'aigua (cara S).
16	Obertura realitzada al mur N de tancament del cementeri de l'església per facilitar el desguàs de l'aigua (cara S).
17	Obertura realitzada al mur N de tancament del cementeri de l'església per facilitar el desguàs de l'aigua (cara N).
18	Procés d'instal·lació d'un tub per filtrar les humitats
19	Procés de cobriment.